

TEATRIKUUL 1968

# „KÜÜRSELG-SÄLUST” ja tantsu lavas

## BALLETIVESTLUS KIILASJÄÄL

Iga teatritüki ümber ringleb kenake hulk vastandlike arvamusi. Eraldi võttes võib ju kõigil õigus olla, kriitikusse aga nagu kommunaalkorterisegi peab mahtuma mitu «mina», kes omavahel kuidagi võrdõiguslust ei tunnista. Kuid lase me seekord lõpliku otsuse langetada lugejal.

Kujutlegem siis, et «Estonias» lõppes R. Stšedriini balleti «Küürselg-sälgu» etendus. Valime garderoobis tunglejaist kahe äärmuse esindajad: OPTIMISTI ja SKEPTIKU. Paraku ei tohi nad Brechti dialoogide eeskujul siseneda kõvikusse, ammugi mitte raudteerestorani — seal ei tuleks vestlusest midagi välja. Pigem balansseerigu O ja S Tallinna kiilasjääs tänavaal, ja meie kuulame nende kõnelust.

O: Kas sulle ei tundu, et oleme elustamas balletomaanide ammu väljasurnud seltskonda, kus kunagi etenduste äraistumises võisteldi? «Sälgu» läheb «Estonias» juba kolmandat kuud, ja esietenduskoosseisu kõrval oleme näinud teist ja kolmandatki. Tallinna vaataja kohta täiesti tavatu püsivus! Balletomaanid võisid ju priviilegeeritud moenarriid olla, ent mood korduvalt vaadata üht ja sama etendust on hea mood, mida soovitaks mitte ainult kriitikuile. Erinevad osatäitjad, erinev vaatenurk tagab tükist tervikliku ettekujutuse, lisaks ikka ka midagi üllatavat.

Tänase õhtu üllatus oli mulle Natalia Lukaševitši Imeilus Tsaaritar. Tantsutehnikalt ei ole Eesti NSV rahvakunstnikul Tiit Randviirul konkurente: te-

ma virtuoosus on alati baleerinlikult elegantne ja võluv. Jeršovi muinasjutu Tsaaritar on vene folkloori alussambaid, nähtud lihtsalt, lihtrahva unistuseks. Lukaševitši Tsaaritar on ehtsalt slaavipärane tütarlaps, vahenditu ja mitte niivõrd kokekne kui kelmikas. Noore solisti esimene n.-õ. baleeriniiosa olevat õpitud selgeks teise Tsaaritari (Tamara Soone) asendamiseks 4 päeva jooksul, koguni ilma orkestriproovita.

S: Kui aga Tiit Randviir ei viibiks külalisreisil, kui Tamara Soone poleks haigestunud... siis ei oleks Natalia Lukaševitšil siiani avanenud võimalust end proovida. Aastavahetusel lugesin V. Kõllu murelikke mõtteid järeelkasvust, milleta kõik muu meie balletis sarnaneb maha ehitamisega katusest alates. Ettenähtud 61 liikme asemel on «Estonias» balletirühmas 54 inimest ja olulist täiendust pole loota. Järelikult, isegi minimaalseni kokkusulanud trupis leidub «seesmisid reserve», rakendamata eeldusi, mille avastamine ei sõltu koreograafia-koolist, küll aga aitaks leevendada juhtivate jõudude koormust.

O: Ikkagi on 17 uuslavastust viimase 5 aasta vältel suur asi. Prokofjev, Stravinski, Tubin jt. uued tutvused on toonud balletiellu uue kvaliteedi, tähendab, ka uued nõudmised. Kirjutatud on, et ballettmeisterite loominguks taotlused takerduvad ennekõike balletirühma taha.

S: Trupp, selle head ja vead on ühtekokku momendil paratamatus. Aga kas ja mil määral on ballettmeisterid repertuaari

valikus ja oma loomingus arvestanud trupi suutlikkusega, üksikute artistide individuaalsuse, võimete avardamisega? Arvan, mitte alati. Koreograafia on juba olemuselt kollektiivne kunst, kus «oma» tuleb tihtilugu allutada «võõrale». Balletinovaatorid M. Fokin ja F. Lopuhhov käsitlevad seda kui koreograafitöö rasket, ent mõõdapääsmatut tahtbarjääri. Teeline novaatorlus ei klammerdu ilgalgi isiklikesse ambitsioonidesse.

«Kõik uus on parem kui kõik vana,» väidab Brecht. Välja arvatud, kui uuendaja

oma saapaid ära ei kanna oma raamatuid läbi ei loe oma mõtted jälle unustab.

O (ärritunult): Ma ei taipu, kuhu sa viimasega sihid?

S: Ei kusagile mujale kui Brecht. Ma eitan uut, mis on pinnapealne, ükskõik, kas mõttevõi ajapuudusest. Palun, kuidas seletad sina endale balleti uusi kvaliteete?

O (rahunedes): Kaasaegsus balletilaval tähendab vabane-mist dramaatilis-pantomii-milistest ballastist, usaldust tantsu kui peamise väljendusvahendi vastu. Sellised lavastused on M. Murdmaa «Ballettsümfoonia» ja «Tuhkatriinu». E. Suve eelmised balletid «Pähklipureja» ja «Kratte». Nii või teisiti täheldame neis teatri otsustavat pöört tantsulise absoluudi poole.

S: Ei vaidle vastu. Oleneb, mida «tantsulise absoluudi» all

mõistame. Ohes oma intervjuus rõhutab Fokin muuseas, et ballet on sünteetiline kunstiliik, mis ei pea põrmugi koosnema ainuüksi tantsust. Pantomii-mil on muusika, tantsu, dekoratsioonide ja kostüümide kõrval lavastuses kindel koht. Kolm vaatust lakkamatut tantsu väsitaks mitte ainult osatäitjaid, vaid ka vaatajaid. Tõenäoliselt siin peitubki kurja juur, miks balletiminiatuuride — tantsukontsentraatide õhtud publiku poolehoidu ei pälvinud. Enn Suve lavastust aga ei pea ma hoopiski «tantsulise absoluudi» pretendeerivaks...

O (vahele): Kuidas nii?!

S (pahaselt): Palun mind mitte katkestada poolelt sõnal. Kui koreograafias eristada kujutatavat ja väljendavat ehk assotsiatiivselt mõjuvat alget, siis kätkes Petipa-Ivanovi klassika potents viimases. E. Suve võttis küll «Pähklipureja» klassikalise süžee, ent tantsulise stiihiga täita seda ei suutnud. Seevastu «Kratil» oli menu nii kriitika kui ka publiku silmis. Ballettmeisteri õnnestunuim lavastus liitis viimistletud dramaturgilisele alusele peaaegu adekvaatse tantsureži. Zanrilt aga liigitan «Kratil» tantsulis-pantomii-miliseks draamakaks.

O (kiuslikult): Sinu arvates ei ole «Kratte» siis tantsulavastus?

S (ei reageeri torkele): Ma pole seda öelnud. E. Suve interpreteerib edukalt eesti etnograafilist tantsu, kasutades aga seejuures häbenemata «puhast» pantomiimi või pantomii-

milist liikumisi, mida soovi korral võib ka groteskseks tantsuks nimetada. Ka tantsulis-pantomii-miline draama on tantsulavastus ja zanr-zanris. Mee-nula hetkeks Roland Petit' ballette meil jooksnud prantsuse filmist «Üks, kaks, kolm...»

O: Olgu. Sellisel juhul iseloomustab eelnev ka «Küürselg-sälgu», mis ilmselt jätkab «Kratil» lavastuslikku suunda. Tantsu ja pantomiimi vahekorid kaldub siin juba tunduvalt tantsu kaksu, ja mis peamine — mitte ainult mahult. Piisab II vaatusse Tulilindude pildist (pisut ehk klassikute tantsukulminatsioonide imiteerivast) või Tsaaritari Ivani lüürilisest plaanist (Tsaaritari variatsiooni esitas Tiit Randviir Jaapanis), et tõdeda: E. Suve võib luua ulatuslikke, ühtlaselt areneva seesmise pingega tantsustseene.

S: Jah, ometigi samas — nii kummaline, kui see pole — asendub pinge lõtvusega. Pean silmas II vaatuse venitatud, paiguti lausa staatilist laadapilti. Ainult üks või teine osav nääns divertismendi tardunud gruppides viitab sellele, et tants (ka pildi «nael» — T. Jamštšininina, V. Bogatšorjova ja L. Kauri mustlastants) on laadaliste loomulik eneseavaldus. Analooilisi kõikumisi ei väldi ka muidu lavastuse konteksti latusalt jaotuv «pantomii-partiituur». I pildi vennaste Gavriila-Danila (H. Gorohhovnikov-A. Bome) täpselt aktsenteeritud žestide ja liikumiste karakteristikalise sekundeerib Ivani (J. Lass) ja vanamehe (A. Hansson) arhailine «tummade keel». Taolist loetelu võiks pikendada läbi Tsaaripalee, kus muusika

ironiline vaim kaotab oma vaheduse.

O (sarkastiliselt): Ei jõua oodata, kunas M.-L. Küla lavakujundust sarjama jõuad. Kurjad keeled kõnelevad, et värvigamma pärinevat viimastest moežurnaalistest. Võta teatavaiks, et mina loen sarnast «lisafunktsiooni» heade dekoratsioonide vooruseks!

S (endise asjalikkusega): Moežurnaalidega ei ole ma kursis, aga M.-L. Küla töödega küll. «Kratil» kujundust julgen tõsta eesti teatridekoratsiooni šedöövriks. «Sälgu» puhul näis kohati, et ballettmeister ja kunstnik kohtusid alles esietendusel. Bojaaride jäigad kaftanid mõjuvad küll koomiliselt, see-eest varjavad tantsijale tähtsaima — jalad. Mugavusse rääkimata, milline nõue seatakse tantsukostüümile. Pruunikaspunasesse valgusse mähkuv Hõbemägi (pruun hõbe?) surub fantastilised Tulilindud maadlgi. Kirkad pinnad, intensiivsed siniste-punaste värvitoonide rütmid on kauniks vaatamisväärsuseks omaette.

O (kannatlikult): Unustasid sootuks mitmed tantsijad, kes neissamus kostüümides jäävad kauaks meelde. Unustasid Küürselg-Sälgu vaimuka partii, mis kord teenelise kunstniku A. Leisi vallatus, kord J. Lehiste teravemas ja kapiissemas kehastuses vaheplause teenib. Või J. Lassi, kes Ivani variatsioonis akadeemilise teatri esitantsijale väärilisi hüppeid ja tuure demonstreerib.

S (kannatamatult): Ei. Tundub baleeriinide, esitantsijate juures on see loomulik. Mõtler muust. «Sälgu» nagu «Kratte» e

# „KÜÜRSELG-SÄLUST” ja tantsu lavastamisest

## BALLETIVESTLUS KIILASJÄÄL

ma virtuosus on alati balleti-riinlikult elegantne ja võlv. Jersovi muinasjutu Tsaaritar on vene folkloori allussambaid, nähtud lihtsalt, lihtrahva unistusena. Lukaševitši Tsaaritar on ehtsalt slaavipärane tütarlaps, vahenditu ja mitte niivõrd kokeitne kui kelmikas. Noore solisti esimene n.ö. balletiriiniosa olevat õpitud selgeks teise Tsaaritari (Tamara Soone) asendamiseks 4 päeva jooksul, koguni ilma orkestriproovita.

S: Kui aga Tiit Randviir ei viibiks külalisreisil, kui Tamara Soone poleks haigestunud... siis ei oleks Natalia Lukaševitšil siiani avanenud võimalust end proovida. Aastavahetusel lugesin V. Kõllu murelikke mõtteid järelevastust, millela kõik muu meie balletis sarnaneb ma ehitamisega katusest alates. Ettenähtud 61 liikme asemel on «Estonia» balletirühmas 54 inimest ja olulist täiendust pole oota. Järelikult, isegi minimaalseni kokkusanud trupis ei ole «seesmisel reserve», rauddamata eeldusi, mille avastamine ei sõltu koreograafiatoolist, küll aga aitaks leevendada juhtivate jõudude koornust.

O: Ikkagi on 17 uuslavastust viimase 5 aasta vältel suur asi. Prokofjev, Stravinski, Tubin jt. uued tutvused on toonud balletile uue kvaliteedi, tähendab, a need nõudmised. Kirjutatud on, et balletimeistrite loomulised taotlused takerduvad ennekõike balletirühma taha.

S: Trupp, selle head ja vead ühtekokku momendil paratamatud. Aga kas ja mil määral balletimeistrid repertuaari

valikus ja oma loomingus arvestanud trupi suutlikkusega, üksikute artistide individuaalsuse, võimete avardamisega? Arvan, mitte alati. Koreograafia on juba olemuselt kollektiivne kunst, kus «oma» tuleb tihtilugu allutada «võõrale». Balletinovaatorid M. Fokin ja F. Lopuhov käsitlevad seda kui koreograafitöö rasket, ent mõõdapääsmatut tahtbarjääri. Tõeline novaatorlus ei klammerdu ilalgi isiklikesse ambitsioonidesse.

«Kõik uus on parem kui kõrk vanal» väidab Brecht. Välja arvatud, kui uuendaja

oma saapaid ära ei kannal oma raamatuid läbi ei loe oma mõtled jälle unustab.

O (ärritunult): Ma ei taipal, kuhu sa viimasega sihid?

S: Ei kusagile mujale kui Brecht. Ma eitan uut, mis on pinnapealne, ükskõik, kas mõttevõi ajapuudusest. Palun, kuidas seletad sina endale balleti uusi kvaliteete?

O (rahunedes): Kaasaegsus balletilaval tähendab vabanemist dramaatilise-pantomii-tilisest ballastist, usaldust tantsu kui peamise väljendusvahendi vastu. Sellised lavastused on M. Murdmaa «Balletsümfoonia» ja «Tuhkatriinu». E. Suve eelmised balletid «Pähklipureja» ja «Kratl». Nii või teisiti läheldame neis teatri otsustavalt pöörde tantsulise absoluudi poole.

S: Ei vaidle vastu. Oleneb, mida «tantsulise absoluudi» all

mõistame. Ohes oma intervjuus rõhutab Fokin muuseum, et ballet on sünteetiline kunstiliik, mis ei pea põrmugi koosnema ainuüksi tantsust. Pantomii-til on muusika, tantsu, dekoratsioonide ja kostüümide kõrval lavastuses kindel koht. Kolm vaatust lakkamatut tantsu väsitaks mitte ainult osatäitjaid, vaid ka vaatajaid. Tõenäoliselt siin peitubki kurja juur, miks balletiminiatuure — tantsukontsentraatide õhtud publiku poolehoidu ei pälvinud. Enn Suve lavastust aga ei pea ma hoopiski «tantsulisele absoluudile» pretendeerivaks...

O (vahele): Kuidas nii?!

S (pahaselt): Palun mind mitte katkestada poolt sõnal. Kui koreograafias eristada kujutavat ja väljendavat ehk assotsiatiivselt mõjuvat alget, siis kätkes Petipa-Ivanovi klassika potents viimases. E. Suve võttis küll «Pähklipureja» klassikalise süžee, ent tantsulise stihiaga täita seda ei suutnud. Seevastu «Kratil» oli menu nii kriitika kui ka publiku silmis. Balletmeistri õnnestunim lavastus liitis viimistletud dramaturgii-tilise alusele peaaegu adekvaatse tantsureži. Zanrilt aga liigitan «Kratil» tantsulis-pantomii-tiliseks draamak.

O (kiuslikult): Sinu arvates ei ole «Kratl» siis tantsulavastus?

S (ei reageeri torkele): Ma pole seda öelnud. E. Suve interpreetrib edukalt eesti etnograafilist tantsu, kasutades aga seejuures häbenemata «puhast» pantomiimi või pantomii-

tilist liikumisi, mida soovi korral võib ka groteskseks tantsuks nimetada. Ka tantsulis-pantomii-tiline draama on tantsulavastus ja zanr-zanris. Mee-nuta hetkeks Roland Petit' ballette meil jooksnud prantsuse filmist «Üks, kaks, kolm...»

O: Olgu. Sellisel juhul iseloomustab eelnev ka «Küürselg-sälgul», mis ilmselt jätkab «Kratil» lavastuslikku suunda. Tantsu ja pantomiimi vahekorral kaldub siin juba tunduvalt tantsu kasuks, ja mis peamine — mitte ainult mahult. Piisab II vaatuse Tulilindude pildist (pisut ehk klassikute tantsukulminatsioonide imiteerivast) või Tsaaritari variatsiooni esitas Tiit Randviir Jaapanis, et tõdeda: E. Suve võib luua ulatuslikke, ühtlaselt areneva seesmise pingega tantsustseene.

S: Jah, ometigi samas — nii kummaline, kui see pole — asendub pinge lõtvusega. Pean silmas II vaatuse venitatud, paiguti lausa staatilist laadapilti. Ainult üks või teine osav nääns divertismendi tardonud gruppides viitab sellele, et tants (ka pildi «nael» — T. Jamštšina, V. Bogatõrjova ja L. Kauri mustlastants) on laadaliste loomulik eneseavaldus. Analoogiliselt kõikuvi ei väldi ka muidu lavastuse konteksti ladusalt jaotuv «pantomii-partituur». I pildi vennaste Gavriila-Danila (H. Gorohhovnikov, A. Bome) täpselt aktsenteeritud žestide ja liikumiste karakteristikalise sekundeerib Ivani (J. Lass) ja vanamehe (A. Hanson) arhailine «tummade keel». Taolist loetelu võiks pikendada läbi Tsaaripalee, kus muusika

ironiline vaim kaotab oma vaheduse.

O (sarkastiliselt): Ei jõua oodata, kunas M.-L. Küla lavakujundust sarjama jõuad. Kurjad keeled kõnelevad, et värvi-gamma pärinevat viimastest moežurnaalistest. Võta teatavaks, et minä loen sarnast «lisafunktsiooni» heade dekoratsioonide vooruseks!

S (endise asjalikkusega): Moežurnaalistega ei ole ma kurssis, aga M.-L. Küla töödega küll. «Kratil» kujundust julgen tõsta eesti teatridekoratsiooni šedöövraks. «Sälu» puhul näis kohati, et balletmeister ja kunstnik kohtusid alles esietendusel. Bojaaride jäigad kaftanid mõjuvad küll koomiliselt, see-eest varjavad tantsijale tähtsaima — jalad. Mugavusest rääkimata, milline nõue seatakse tantsukostüümile. Pruunikaspunasesse valgusse mähkuv Höbemägi (pruun hõbe?) surub fantastilised Tulilindud maadliigi. Kirkad pinnad, intensiivsed siniste-punaste värvitoonide rütmid on kauniks vaatamisväärsuseks omaette.

O (kannatlikult): Unustasid sootuks mitmed tantsijad, kes neissamus kostüümides jäävad kauaks meelde. Unustasid Küürselg-Sälu vaimuka partii, mis kord teenelise kunstniku A. Leisi vallatus, kord J. Lehiste teravamas ja kapriisemas kehastuses vaheaplauses teenib. Või J. Lassi, kes Ivani variatsioonis akadeemilise teatri esitantsijale vääriilisi hüppeid ja tuure demonstreerib.

S (kannatamatult): Ei. Tuntud baleriinide, esitantsijate juures on see loomulik. Mõtlen muust. «Sälg» nagu «Kratlki» ei

ole süžeeu «tantsümfoonia», vaid nõuab dramaturgilist selg-roogu, kindlakäelist, loogiliselt lõpuleviidud režiid. Ma ei usu, et I. Belski redaktsioon Leningradi Väikeses Ooperis oleks ainuõige retsept. Ainuõige on viis, kuidas ta oma skomorohide improvisatsioonidega, iga lakoonilise detailiga seirab üht pealisideed. Ja detailist tõuseb lõõv metafoor, lavastusest — kompaktne üldistus. Kuigi E. Suvel läks kaotsi muinasjutulisus (Tulilindude teema), mis vaevalt saabki olla iseseisvaks sihiks, siis mõlemas, lüürilises ja satiirilises plaanis on tantsulist fantaasiat, leidlikku kompositsiooni ja misantseene. Puudu jääb see, mis oli Belskil — lava ja vaatajat valitsev läbivi idee. «Estonia» balleti seisab teelahkmel nagu aastate eest, ehkki uues, kõrgemas kvaliteedis. Retseentide rahutus on taandatav ühisele nimetajale: tuleb selgelt teada, mida teha, kuidas ja mida publikule öelda.

O (sarkastiliselt): Eks mine siis ja esita uus lavastusekspositsioon või tantsi ise!

S (omakorda sarkasmiga): Tead, kuidas vastas taoliste argumentidele teatrikunsti professor Markov?

«Et otsustada tooli headuse üle, pole ilmtingimata vaja olla tislis, veel vähem on selleks vaja olla tooll!»

Siinkohal vestlus katkes. OP-TIMISTI üllatuseks läks SKOPTIKUL korda takso peatada. See lepitab — tänavad olid tõepoolest libedad.

IRAIDA GENERALOVA